

Museikoordinatorn

Ku 2007:02

**Policy och rekommendationer för webbpublicering av
fotografi**

Museernas material har samlats in och bevarats för att användas. Samlingarna har en enorm potential för bland annat forskning, utställningsproduktion och lärande. Många är intresserade av de föremål, konstverk och andra bilder som museerna förvaltar. För att materialet ska komma till glädje och nytta bör det bli mer tillgängligt. Ett centralt steg i detta arbete är att göra det lättare för dem som letar att hitta det de söker.

Museikoordinatorns strävan är att så mycket som möjligt av museernas material ska vara tillgängligt för så många som möjligt. I projektet K-samsök, finns nu en webbservice som kan förmedla information och data mellan museer och andra användare. För att den ska fungera optimalt krävs en öppen hållning hos informationsägarna och en tydlig prioritering av den publika tillgängligheten.

Som stöd i arbetet har Museikoordinatorn här sammanställt rekommendationer rörande de begränsningar som följer av svensk lagstiftning om personuppgifter och upphovsrätt.

Varför finns det en personuppgiftslag?

Avsikten med personuppgiftslagen (PUL) är att skydda nu levande personer mot kränkande sammanställning och publicering av uppgifter om dem. Särskilt riktar lagen in sig mot de fall då uppgifterna kan uppfattas som förtal, förolämpning, förföljelse eller skandalisering. Lagen gäller oavsett vem som samlat informationen och i synnerhet för data av personlig eller privat karaktär.

Lagen stadgar att man får behandla personuppgifter utan de registrerades samtycke bl a om det krävs för att en arbetsuppgift av allmänt intresse ska kunna genomföras, och i det fall den personuppgiftsansvariges intresse efter en avvägning bedöms väga tyngre än de registrerade personernas.

Lagen avser med personuppgifter all slags information som direkt eller indirekt kan knytas till en nu levande individ. PUL gäller alla typer av material, även fotografier kan vara personuppgifter. Centrala begrepp i PUL är harmlösa respektive kränkande uppgifter och ostrukturerad respektive strukturerad information. Kategorierna kan tolkas såhär:

- Harmlösa uppgifter är sådan information som den registrerade typiskt sett inte upplever som kränkande. Sådana uppgifter får normalt publiceras utan samtycke, även om kränkning inte kan bedömas schablonmässigt. Det som uppfattas som oproblematiskt av en person kan vara kränkande för en annan.
- Kränkande uppgifter kan röra sådant som etnisk tillhörighet, religiös och politisk övertygelse, medlemskap i fackförening eller uppgifter om hälsa och sexualitet. Sådana uppgifter får normalt *inte* publiceras utan den registrerades samtycke. En bedömning måste dock göras i varje enskilt fall och då vägs in i vilket sammanhang uppgifterna förekommer, för vilket syfte de behandlas och vilken spridning de får.
- Ostrukturerad information betecknar personuppgifter i t ex löptext, ljud och bild. Den omfattas av undantagen i den reviderade PUL (2007-01-01) och kräver därför inte samtycke från berörda personer.
- Strukturerad information avser data som ordnats i register eller på annat sätt så att man enkelt kan sammanställa olika uppgifter, till exempel namn med personnummer och bostadsadress.

Museikoordinatorns uppfattning är att större delen av de personuppgifter museerna förvaltar är i lagens mening både harmlösa och ostrukturerade. Merparten av materialet bör alltså utan problem kunna tillgängliggöras via webben.

Museikoordinatorn rekommenderar den svenska museisektorn att vid webb-publicering av personuppgifter beakta följande:

1. När det gäller föremålsupplysningar kan museerna utgå ifrån att de typiskt sett inte är kränkande. Den som sålt, skänkt eller testamenterat material till ett museum kan i normalfallet förutsättas vara stolt över det. Därmed finns inga hinder för att offentliggöra namn och andra relevanta uppgifter om föremålens proveniens, åtminstone rörande det äldre materialet.
2. Historiska och dokumenterande fotografier som ett museum lägger ut på webben betraktas enligt PUL som ostrukturerad

information. Någon regel om krav på samtycke finns inte vid behandling av personuppgifter av sådant material, men tänk ändå på att vara försiktig med känsliga uppgifter.

3. PUL ger ett visst skydd för personerna som avbildas på ett fotografi, *om de är igenkännliga*. Fotografier på icke namngivna små barn från 50-talet är t ex normalt inte skyddade enligt PUL.
4. Uppgifter om avlidna personer saknar normalt skydd enligt PUL. Allt material som är äldre än 100 år bör, med stöd av fallet Anbytarforum (se nedan), kunna publiceras fritt. Även något yngre material faller utanför PUL:s tillämpning, om det t ex rör bilder av vid fotograferingen äldre människor.
5. PUL gäller oavsett eventuell internetpublicering. Reglerna i PUL är giltiga även för ett museums eget intranät, databaser och andra interna register.

Det finns få exempel på utdömda straff för brott mot PUL. Enligt Datainspektionen rör de domar som ändå fallit grova övertramp som lika gärna kunde ha fällts som förtal, olaga hot eller hets mot folkgrupp. Det omtalade fallet Anbytarforum ledde t ex inte till straff eller skadestånd för Sveriges Släktforskarförbund.

Fallet Anbytarforum

För några år sedan fick Datainspektionen in en anmälan mot det diskussionsforum på nätet som drivs av Sveriges Släktforskarförbund. På Anbytarforum diskuterar släktforskare sina fynd, ställer frågor och bidrar med upplysningar som struktureras under rubriker som urmakare och sappörbataljon, Ljusdal och Polen. Materialet är mycket omfattande och har hundratals trådar (ett slumpvis valt dygn 20080623 inkommer 222 poster på 85 olika sidor). Några privatpersoner ansåg att forumet var kränkande och rasistiskt och Datainspektionen prövade ärendet under hösten 2005.

Datainspektionens granskning av forumet ledde till kritik på tre (3) punkter. De gällde bl a rubrikerna Brott och straff/Historiska brottlingar, Etniska grupper/Särskilda forskningsområden och Kändisars härkomst/ Kända personers härkomst. Släktforskarförbundet fick inget gehör för idén att webbplatsen borde omfattas av lagens undantag för journalistiska ändamål. Istället fick förbundet lova att anpassa sin policy till PUL framför allt genom en förtydligad generalklausul med skärpt hundraårsgräns.

Idag publiceras uppgifter om brott bara om de begåtts för mer än hundra år sedan, uppgifter om (nu levande) kända personer bara om de själva på ett tydligt sätt offentliggjort dem, och uppgifter om t ex

romska och judiska släkter bara om de saknar anknytning till nu levande personer.

Anbytarforums överträdelse ledde alltså inte till bestraffning eller skadestånd. Släktforskarförbundet fick en sträng tillsägelse och rättade sig efter den.

Den risk en institution eventuellt tar genom att publicera personuppgifter måste vägas mot de positiva möjligheter som öppnas. Akademiska forskare och lokalhistoriker hittar källmaterial, släktforskare hittar anor, museets webbplats blir mer intressant och får fler besök, materialet blir mer använt och fler uppfattar museet som en viktig kunskapskälla i samtiden.

För säkerhets skull bör museet notera att:

- Lagens skrivningar om indirekt koppling till nu levande personer gör det potentiellt mer känsligt att publicera uppgifter om personer med ovanliga namn. Museerna bör här uppmärksamma möjligheten att blockera vissa sökord, i synnerhet om det kommer in synpunkter rörande ovanliga namn.
- Det är viktigt att beakta folks reaktioner. Museet bör ha god beredskap för att med kort varsel rätta eventuellt missvisande och felaktiga uppgifter eller helt avlägsna text/bilder om det skulle komma in klagomål från berörda personer.
- Samtida material ställer högre krav än historiskt. Museet bör säkra samtycke till publicering från t ex informanter i samtidsdokumenterande projekt. Även i samband med nyförvärv av föremål och annat material bör museet säkra tillstånd till eventuell framtida bild/namnpublicering.

Varför finns det en upphovsrättslagstiftning?

Avsikten med upphovsrättslagen är att erbjuda ett tydligt regelverk och på det viset fungera som ett stöd för nyskapande av konst och kultur. Lagen ska säkra att upphovsmän, som till exempel konstnärer och fotografer, har kontroll över sina verk och får ersättning för nedlagt arbete.

Upphovsrätten skyddar formen – upphovsmannens personliga sätt att uttrycka något – men inte motiv, fakta eller idéer i innehållet. Lagen om upphovsrätt skyddar många olika slag av litterära och konstnärliga verk. Här diskuteras endast området fotografi.

Upphovsrättslagen gör skillnad på fotografiskt verk och fotografisk bild. Lagen hanterar dels ideell och dels ekonomisk rätt. Kategorierna kan definieras såhär:

- Fotografiskt verk avser fotografi som kan sägas ha verkshöjd.
- Fotografisk bild avser alla andra fotografier.
- Den ideella rätten är icke förhandlingsbar och kan inte överlåtas. Den står för upphovsmannens rätt till namngivning samt skydd mot kränkande användning eller ändring (t ex beskärning, retuschering eller kolorering) av ett fotografi.
- Den ekonomiska rätten utgår från upphovsmannens ensamrätt till verket. Ersättningsrätt följer om upphovsmannen väljer att upplåta sin förfoganderätt över verket till någon annan. Rättighetshavare kan i sådant fall vara en beställare eller någon annan som genom köp, gåva, arv eller testamente övertagit rättigheterna från upphovsmannen. De kommersiella villkoren är alltid en förhandlingsfråga mellan upphovsman eller annan rättighetshavaren och den som vill använda fotografiet.

Museikoordinatorn rekommenderar den svenska museisektorn att vid webbpublicering av fotografi beakta följande:

1. Upphovsmannens namn ska *alltid* uppges i samband med publicering.
2. Det finns helt fritt material. Alla fotografiska bilder, det vill säga fotografier som inte har verkshöjd, som framställts före den 1 januari 1969 är enligt lagen fria att använda.
3. Fotografiska verk är enligt lagen skyddade 70 år, räknat från året efter upphovsmannens dödsår. Det betyder, just nu, att verk som framställts av en fotograf som avled 1938 (eller tidigare) är helt fria att använda.
4. Fotografiska bilder som framställts efter den 1 januari 1969 är enligt lagen skyddade 50 år efter framställningsåret. Fotografiska bilder från 1969 blir alltså fria att använda år 2020.
5. För beställda fotografier som framställts före den 1 juli 1994 gäller fortfarande äldre regler innebärande att beställaren – kanske en tidning, en förening eller ett företag – om inget annat särskilt avtalats, äger de ursprungliga rättigheterna. I det fall den beställande organisationen lagts ned eller köpts upp bör ett museum inför publicering spåra processen för att kunna fastställa den nuvarande rättighetshavaren.
6. För fria fotografier, enligt ovan, finns inte längre någon ekonomisk upphovsrätt. Den som äger sådant material kan ta betalt

av andra användare för tillhandahållande eller framtagning, men inte för upphovsrätten som är utslocknad.

7. Uppgifter om fotografer och dödsår kan sökas i Fotosekretariatets fotografregister. Ytterligare uppgifter om rättighetshavare kan sökas via bl a Svenska Fotografers Förbund (SFF), Bildkonst Upphovsrätt i Sverige (BUS), Skatteverket och Bolagsverket.
8. För ekonomisk ersättning till upphovsmannen råder alltid full avtalsfrihet. Ett museum kan i varje enskilt fall välja att sluta direkt överenskommelse med upphovsman eller annan rättighetshavare, alternativt vända sig till den organisation som eventuellt företräder upphovsmannen.
9. Material utan känd upphovsman kan publiceras under förutsättning att museet försökt identifiera fotografen, samt tydligt deklarerar sin ambition och avsikt att klarera rättigheter och ekonomisk ersättning om en rättighetshavare hör av sig. Om museet bedömer att det finns goda skäl att publicera materialet, gör så här:
 - Försök identifiera och hitta en upphovsman. Dokumentera processen. För vidare råd se Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works, ett dokument utarbetat inom ramen för Europeiska kommissionens projekt Europeana/edl (European Digital Library).
 - Om ni inte hittar upphovsmannen, lägg ut materialet ändå med texten "Fotograf: okänd" på varje bild.
 - Formulera en övergripande portalskrivning i stil med: Vi har gjort vad som står i vår makt för att hitta upphovsmännen till fotografierna på denna webbplats. Har du kompletterande upplysningar som kan göra det möjligt för oss att identifiera, namnge och eventuellt ersätta, fotografierna är vi tacksamma om du hör av dig till...
10. En bild av en bild kan "bära med sig" upphovsrättsskydd från originalet. Detta gäller dock bara om det är en ren återgivning av den ursprungliga bilden, t ex i form av ett reproduktionsfotografi. Bilder där andra verk, t ex offentlig konst, syns i bakgrunden men saknar central betydelse i motivet berörs inte av detta.
11. Upphovsrättslagen ställer inget generellt krav på samtycke från avbildade personer på ett fotografi. Särskilda regler gäller dock i två fall: dels beställda porträttbilder som inte får användas utan tillstånd från beställaren, dels användning i reklamsamman-

hang som inte är tillåten utan samtycke från personerna på bilden.

Det finns exempel på tvister kring upphovsrättsfrågor, men få prejudicerande domar att stödja sig på. Det vanliga är att parterna gör upp i godo. Formellt kan den som kränker upphovsrätten dömas till böter eller fängelse i högst två år. Sådana straff är dock mycket ovanliga. Den som kränker den ekonomiska rätten ska däremot räkna med att få betala skälig ersättning för nyttjandet. Även skadestånd kan förekomma, bl a vid kränkning av den ideella rätten.

Den risk en institution eventuellt tar genom att publicera fotografier måste vägas mot de positiva möjligheter som öppnas. Det finns ett mycket stort intresse för museernas bildmaterial i det omkringliggande samhället. Finns det lättillgängligt på webben kan det komma till nytta och glädje i många sammanhang. Om det görs allmänt känt kan det efterfrågas av användare i både kommersiell och ideell sektor. Det kan ge ökade intäkter. Material som varit bortglömt kan få nytt liv och museet kan stärka sin roll som viktig kunskapskälla i samtiden.

För säkerhets skull bör museet:

- Ha god beredskap att vid behov med kort varsel avlägsna bilder från webben och/eller betala retroaktiv ersättning till rättighetshavare som hör av sig.
- Vid förvärv av fotografiska bilder om möjligt säkra fullständig och fri förfoganderätt över mottaget material. Se de förslag på avtal med mera som arbetats fram av Fotosekretariatet respektive Riksförbundet Sveriges Museer (RSM). Vid förvärv av fotografiska verk, i synnerhet i större samlingar, kan det dock vara mer förmånligt att förhandla fram andra ekonomiska lösningar.
- Vid anställning eller arvodering av fotograf sluta tydliga avtal om förfoganderätten till inom tjänsten/uppdraget producerat material. Se de förslag på avtal med mera som arbetats fram av Fotosekretariatet respektive Riksförbundet Sveriges Museer (RSM). Observera dock att den ideella rätten alltid kvarstår.

Vill du veta mera?

Behandling av personuppgifter, Information om personuppgiftslagen (Regeringskansliet)

Ekdahl, Catharina, Vad gäller vid användning av gamla fotografier? i Fotografisk tidskrift 4/2005

Får jag lov? Samtal om praktisk upphovsrätt (Riksutställningar, Statens konstråd och Kulturrådet 2007)
Henriksson, Eva, Fotografier hos arkiv, museer, institutioner m fl: finns det skydd enligt upphovsrättslagen? : vem är i så fall rättighetshavare? (Svenska Fotografers Förbund 1997)
Klang, Mathias Copyright – Copyleft, en guide om upphovsrätt och licenser på nätet (Stiftelsen för Internetinfrastruktur 2008)
Lagen om namn och bild i reklam (1978:800)
Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (1960:729)
Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works (Europeiska kommissionen 2008)
Museer och upphovsrätt (Riksförbundet Sveriges Museer 2006)
Personuppgifter och Internet (Datainspektionen 2008)
Personuppgiftslagen (1998:204)
Upphovsrätt, Information om rättsreglerna (Regeringskansliet)

Denna policy med rekommendationer för webbpublicering av fotografi inom ramen för Museikoordinatorns projekt K-samsök under 2008 utarbetats i samverkan med representanter för Historiska museet, Kungl. biblioteket, Nordiska museet, Riksantikvarieämbetet, Stockholms stadsmuseum och Västarvet. Dokumentet har granskats av juridisk expertis. Inom projektet har även utvecklats en bl a webbservice som träder i funktion i februari 2009, se vidare www.raa.se/k-samsok.